

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

Економіка воєнного часу

УДК 330.342.146

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.15677878>

Підприємництво в умовах воєнної економіки України

Никонюк Катерина Олегівна

викладач кафедри міжнародної економіки

Київського столичного університету імені Бориса Грінченка,

м. Київ, вул. Левка Лук'яненка, 13-б, 04212, Україна,

<https://orcid.org/0000-0002-2271-1538>

Бобер Лариса Петрівна

старший викладач кафедри міжнародної економіки

Київського столичного університету імені Бориса Грінченка,

м. Київ, вул. Левка Лук'яненка, 13-б, 04212, Україна,

<https://orcid.org/0009-0007-1910-9371>

Прийнято: 19.04.2025 | Опубліковано: 29.04.2025

***Анотація.** У контексті повномасштабного вторгнення та трансформації економіки України актуальним є вивчення ролі підприємництва як чинника стійкості та економічного відновлення.*

***Мета** статті дослідити особливості розвитку підприємництва в умовах воєнної економіки України, виявити основні проблеми, виклики та напрями підтримки бізнесу в період збройного конфлікту, а також обґрунтувати шляхи підвищення економічної стійкості підприємницької діяльності.*

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

Методи. Основою дослідження є діалектичний, емпіричний, економіко-статистичний та графічний методи, методи абстрагування та узагальнення. Автори застосовують системний підхід до вивчення соціально-економічних процесів, спираючись на праці вітчизняних та зарубіжних учених, присвячених теоретичним та практичним аспектам розвитку підприємництва в Україні.

Інформаційною базою дослідження є нормативно-правові акти, офіційні дані Державної служби статистики, Національного Банку України, Міністерства фінансів України, Торгово-промислової палати України, наявні дослідження авторитетних українських та міжнародних організацій, таких як Advanter Group, KSE, Опендатабот, ПРООН, ОЕСР, що стосуються аналізу бізнес середовища в умовах війни.

Результати. Дослідження засвідчило, що в умовах війни український бізнес демонструє значну гнучкість, інноваційність і здатність до адаптації. Мікро-, малі та середні підприємства (ММСП) забезпечують більшість робочих місць і створюють значну частину доданої вартості. Разом із тим, вони стикаються з критичними бар'єрами: нестачею капіталу, обмеженим доступом до кредитів і грантів, податковим та адміністративним тиском. Активізація жіночого підприємництва, переорієнтація на цифрову економіку та зовнішні ринки, а також підтримка на рівні громад і міжнародних програм створюють нові точки зростання. Визначено, що важливими чинниками стійкості є рівень інтернаціоналізації бізнесу, доступ до фінансування, цифровізація та гнучкість управлінських стратегій. Проаналізовано індекси бізнес-активності, карту викликів, карту потреб ММСП та запропоновано напрями політики підтримки.

Висновки. Узагальнення результатів дозволяє дійти висновку, що розвиток підприємництва в умовах воєнної економіки потребує системного підходу до підтримки з боку держави, місцевого самоврядування та міжнародних інституцій. Дослідження досягло своєї мети та виконало

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

поставлені завдання. У перспективі доцільно дослідити ефективність реалізації державних програм, глибше вивчити вплив війни на різні типи підприємств та проаналізувати потенціал підприємництва в деокупованих регіонах.

Ключові слова: мікро-, малі і середні підприємства (ММСП), бізнес середовище, економіка в умовах війни, міжнародне партнерство.

Entrepreneurship in the conditions of the war economy of Ukraine

Kateryna Nykoniuk

lecturer, international economy department,
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University,
Kyiv, 13-B, Levka Lukianenka Str., 04212, Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0002-2271-1538>

Larysa Bober

senior lecturer, international economy department,
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University,
Kyiv, 13-B, Levka Lukianenka Str., 04212, Ukraine,
<https://orcid.org/0009-0007-1910-9371>

Abstract. *In the context of full-scale war and the structural transformation of Ukraine's economy, the role of entrepreneurship as a driver of resilience and recovery has become increasingly relevant.*

Purpose *of the article is to investigate the features of the development of entrepreneurship in the conditions of the war economy of Ukraine, to identify the main problems, challenges and areas of business support during the armed conflict, as well as substantiate ways to increase the economic sustainability of entrepreneurial activity.*

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

Methods. *The basis of the study is dialectical, empirical, economic-statistical and graphic methods, methods of abstraction and generalization. The authors apply a systematic approach to the study of socio-economic processes, relying on the works of domestic and foreign scientists devoted to the theoretical and practical aspects of the development of entrepreneurship in Ukraine.*

The information base of the study is regulatory legal acts, official data of the State Statistics Service, the National Bank of Ukraine, the Ministry of Finance of Ukraine, the Chamber of Commerce and Industry of Ukraine, available studies of reputable Ukrainian and international organizations, such as Advanter Group, KSE, Opendatabot, UNDP, OECD, relating to the analysis of the business environment in wartime.

Results. *The findings demonstrate that Ukrainian businesses have shown remarkable flexibility, innovation, and adaptability during wartime. Micro, small, and medium-sized enterprises (MSMEs) continue to generate most of jobs and a significant portion of value added. However, they face critical constraints such as lack of capital, limited access to credit and grants, and increased regulatory pressure. The rise of women-led entrepreneurship, a shift towards digital markets and internationalization, and support from local and global initiatives offer new growth opportunities. The research identifies key resilience drivers such as the level of internationalization, financial accessibility, digital capacity, and managerial flexibility. Business activity indices, a business challenges map, and MSME needs mapping are analyzed, followed by strategic recommendations for policy design.*

Conclusions. *The results confirm that sustainable development of entrepreneurship in wartime requires a coherent system of support from the government, local authorities, and international actors. The study fulfilled its objectives and addressed all set tasks. Further research should focus on assessing the impact of support programs, analyzing regional variations in business performance, and exploring the recovery potential of entrepreneurship in de-occupied areas.*

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

Keywords: *micro-, small medium enterprises, business environment, international cooperation.*

Постановка проблеми. Підприємництво в умовах воєнної економіки України трансформується у відповідь на триваючий збройний конфлікт, що розпочався у 2014 році та суттєво загострився у 2022 році. Воєнна економіка змінила бізнес середовище, створивши значні виклики, але водночас стимулюючи роботу, спрямовану на стійкість та адаптацію бізнесу.

Орієнтація на зовнішні ринки стала стратегією виживання для багатьох підприємців, оскільки внутрішні умови залишаються нестабільними й непередбачуваними, що підкреслює важливість гнучких підходів до економічного відновлення в умовах кризи.

Конфлікт не лише зруйнував традиційні бізнес процеси, а й сприяв появі інноваційних рішень, орієнтованих на потреби спільнот, які постраждали від війни. Наприклад, мікро-, малі та середні підприємства (ММСП) адаптувалися, створюючи технології для військових цілей, розробляючи платформи для координації волонтерської допомоги. Крім того, активізація жіночого підприємництва, попри численні бар'єри, відіграла і досі має важливу роль у створенні робочих місць та економічному пожвавленні. Водночас психологічні та інфраструктурні наслідки війни ускладнюють підприємницьку діяльність, призводячи до значної втрати економічного потенціалу, що виходить за межі прямих збитків.

Попри креативність та гнучкість підприємцям України важлива комплексна підтримка держави та міжнародних донорів, зокрема мікрогранти для бізнесу та розвитку соціального підприємництва, пільгові кредити, комплексні програми та виважена політика, спрямовані на забезпечення їх виживання у волатильних умовах війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Воєнні конфлікти постійно спалахують у різних куточках планети, трансформуючи економічні системи,

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

включно з бізнес-середовищем. Російсько-українська війна стала справжнім полігоном для західних та українських вчених, що намагаються досліджувати механізми супротиву ринкової економіки та підприємництва, як її основної рушійної сили.

Левчинський, Д., Ступнікер, Г., Каширнікова, І., та Зозуля, Н. [1] здійснюють ґрунтовний аналіз української воєнної економіки, як середовища функціонування бізнесу, акцентуючи увагу на необхідності донорської підтримки для його розвитку.

Audretsch D., Momtaz P. P., Motuzenko H., Vismara S., [2] досліджують вплив війни між Україною та Росією на динаміку підприємницької діяльності. Використовуючи метод синтетичного контролю автори оцінюють зв'язок між скороченням кількості підприємств та втраченим потенціалом економічного зростання.

Робота Smachylo, V. [3] являє собою аналіз бізнес-середовища України в 2022-2024 роках. Автор проводить компаративний аналіз масштабних галузевих досліджень, що дозволяє ранжувати та пріоритизувати проблеми українського підприємництва, надати найбільш актуальні рекомендації щодо виживання, відновлення та зростання у турбулентних умовах.

Дацюк, А., Процак, К., та Городня, Т. [4] досліджують фактори, які перешкоджають бізнесу провадити діяльність або ж значно знижують її результативність, пропонують стратегії резилієнтності у надзвичайних ситуаціях, які генерує воєнний конфлікт. Білоус, С., та Бривус, А. [5] продовжують аналізувати питання стійкості підприємств в умовах кризи та презентують свій погляд на адаптивні стратегії.

Коваленко, О., та Сосновська, М. [6] основну увагу приділяють вивченню особливостей економічної діяльності бізнесу, розглядають інструменти державної підтримки в умовах активної фази воєнного конфлікту. В свою чергу Мельник Т. [7] приходить до висновку, що лише за умови партнерства уряду, держави та бізнесу можливе відновлення.

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

Мурована Т. [8] досліджує вплив воєнного стану на географічну та структурну трансформацію українського бізнес-сектору. В центрі уваги збереження та примноження підприємницького потенціалу за рахунок виваженої стратегії фінансування державних програм підтримки.

Dligach A. та Stavvytskyu A. [9] у своїй статті на основі опитувальників висувують 10 гіпотез щодо факторів, які найбільше впливають на резилієнтність малих та середніх підприємств з початку повномасштабного вторгнення. Використовуючи економетричні інструменти, автори визначають актуальність факторів та надають рекомендації щодо реалізації економічної політики, спрямованої на підтримку підприємництва в Україні.

Brahina O. та Bondarchuk M. [10] у своїй роботі намагаються виявити напрямки трансформації українського бізнесу, які допоможуть вистояти в часи війни, відновитися та масштабуватися після її закінчення. Роль держави, донорських організацій та ЄС у цьому процесі, на думку авторів, має важливе значення.

Попри короткий часовий горизонт та обмеженість доступу до відкритої інформації в умовах воєнного стану, вищезазначені автори надають серйозне підґрунтя для подальшого дослідження стану та перспектив розвитку підприємництва в Україні.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На даному етапі розгортання воєнних дій на території України особливої уваги потребує дослідження механізмів та інструментів, які держава може генерувати самостійно та залучати ззовні задля забезпечення резилієнтності та повоєнного відновлення економічного потенціалу підприємництва.

Зокрема, перспективним видається аналіз можливостей, які відкриває для України міжнародна спільнота, насамперед Європейський Союз, а також оцінка ефективності їх імплементації в національну економічну політику.

У цьому контексті автори вбачають свій внесок у деталізації цих можливостей, а також у формуванні аналітичної бази для розробки

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

стратегічних підходів до економічного відновлення бізнесу, що ґрунтуються на партнерстві між державою, підприємницьким сектором і міжнародними донорами.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті дослідити особливості розвитку підприємництва в умовах воєнної економіки України, виявити основні проблеми, виклики та напрями підтримки бізнесу в період збройного конфлікту, а також обґрунтувати шляхи підвищення економічної стійкості підприємницької діяльності.

Завдання статті:

- 1) проаналізувати стан бізнес-середовища України у зв'язку з воєнними діями;
- 2) визначити ключові проблеми, з якими стикаються підприємці в умовах війни;
- 3) дослідити державні та міжнародні механізми підтримки підприємництва у воєнний період.

Виклад основного матеріалу дослідження. Думки дослідників щодо впливу воєнних дій на економіку країн розходяться. Дехто вважає, що перехід народного господарства на воєнні рейки може стати передумовою для прискореного економічного зростання. Інші переконані, що стимулюючий ефект мілітаризації є тимчасовим, та в довгостроковому періоді призводить до погіршення макроекономічних показників чи навіть до кризи економічної системи, що функціонує поза контекстом сталого розвитку.

Воєнна агресія російської федерації без сумніву має гібридний характер. Не маючи шансів блискавично перемогти на полі бою, противник діє на виснаження, зокрема і тилу, який підживлюється підтримкою партнерів та наявними ресурсами вітчизняної економіки. Саме тому важливо досліджувати сильні та слабкі сторони існуючої соціально-економічної моделі, розробляти довгострокові стратегії, які враховують та нівелюють загрози, натомість мультиплікують можливості зовнішнього середовища.

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

Воєнні дії перетворюють економіку країни на небезпечне середовище для бізнесу, якому притаманні наступні ознаки [1]:

- нестабільність;
- зниження ділової активності та споживчого попиту через втрату платоспроможності населення;
- скорочення робочої сили та безробіття;
- руйнація виробничих потужностей та житлового фонду;
- погіршення бізнес клімату та падіння обсягів експорту;

Як зазначають Brahina O. та Bondarchuk M., в результаті повномасштабного вторгнення у 2022-му році реальний ВВП України впав на 29,2%, 14,5 мільйонів людей змушені були залишити власну домівку, 7 мільйонів (або 24% населення) опинились за межею бідності, близько 47% всіх діючих суб'єктів господарювання тимчасово призупинили свою діяльність або повністю[10].

За оцінками Мельник Т. такий спад економіки був найбільшим за часи незалежної України, реальний ВВП відкотився до показників 2000-х років [7]. Проте за даними Міністерства фінансів України вже в 2023 році відбулась стабілізація економічних процесів, а в 2024 році вперше за час повномасштабного вторгнення економіка почала відновлюватись та зростати (табл 1.).

Таблиця 1

ВВП України в 2021-2025 роках, у цінах попереднього року, млн грн

Показник	2021 рік	2022 рік	2023 рік	2024 рік	2025 рік (прогноз)
ВВП, млн. грн	4367501	3883262	5529085	6821088	8466300

Джерело: складено авторами за даними Державної служби статистики та Міністерства фінансів України [11, 12].

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

На думку українських дослідників не останню роль у позитивній динаміці відіграв вітчизняний бізнес.

Підприємництво є перевагою та важливою складовою резилієнтності воєнної економіки української держави. На підтвердження даної тези можна навести цілу низку аргументів:

- мікро-, малі та середні підприємства пліч-о-пліч з державою створюють робочі місця, а отже зменшують безробіття;
- ММСП генерують додану вартість, тобто сприяють безпосередньо зростанню ВВП;
- приватний сектор швидше адаптується до нових умов, у випадку ММСП – менше залежить від глобальних ланцюжків постачання, може бути своєрідним стабілізатором в умовах невизначеності;
- успішний бізнес прокладає туристичні маршрути, виступає вагомим платником податків та зборів, таким чином наповнюючи місцевий бюджет, а отже сприяє розвитку громад;
- гнучкість, необхідність виживати в висококонкурентному середовищі перетворюють ММСП на справжні інкубатори з розробки новітніх бізнес моделей, які змінюють ринки, створюють ринкові ніші, пожвавлюють ринкову динаміку, закладаючи передумови для економічного та технічного прогресу;
- ММСП виступають драйверами інновацій – запускають нові конкурентоспроможні на глобальному ринку продукти, послуги та технології, покращують експортні позиції національної економіки в цілому та позитивно впливають на торговельний баланс.

За даними останнього великого дослідження «Оцінка впливу війни на мікро-, малі та середні підприємства в Україні», розробленого Центром економічного відновлення (CER) та міжнародною групою компаній Advanter Group в рамках проєкту Програми розвитку ООН (UNDP) «Підтримка

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

України» [14, с.9] станом на 2024 рік ММСП займали вагоме місце в економіці України:

- загальна частка серед суб'єктів господарювання України - 99,98 %;
- створені робочі місця – 74%;
- додана вартість – 64%.

Дослідження «Економічна вартість російсько-української війни» дає подальше підґрунтя для роздумів про роль бізнесу у воєнній економіці. Автори зазначають, що вагома частка доданої вартості, яку генерує підприємницька спільнота, може бути не тільки фактором, що забезпечує виживання, стійкість та зростання, але й загрозою. Для порівняння той самий показник складає лише 20% у економіці агресора [2, с. 10]. Беручи до уваги цей факт варто звернути увагу на ризики, оскільки втрата або занепад ММСБ в Україні може створити ефект доміно і спровокувати рецесію.

Враховуючи викладене вище, постійна діагностика бізнес середовища, аналіз проблем, з якими стикаються підприємці, виявлення слабких точок є одним з ключових питань економічної безпеки України.

Грунтовний аналіз підприємницького середовища на сьогоднішній день надають: Опендатабот («Фопономіка»), Торгово-промислова палата (щомісячні звіти «Барометр бізнесу»), Національний банк України («Щомісячне опитування підприємств України») та Advanter Group.

Опендатабот особливу увагу приділяє дослідженню діяльності фізичних осіб-підприємців (ФОП). Вважаючи їх основою українського підприємництва, ресурс виділяє особливий сектор економіки – «фопономіка». За даними Опендатабот станом на 2024 рік в Україні працювало понад 2,1 мільйонів підприємців.

Варто зазначити, що попри воєнні дії податкові надходження від підприємців зросли в 1,6 рази в порівнянні з довоєнним 2021 роком, фактично поповнивши бюджет України на 1,3 млрд дол. США в 2024 році [13].

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

З лютого 2022 року по грудень 2024 року у Єдиному державному реєстрі з'явилися дані про більш ніж 763 тисячі нових ФОПів. В той же час їх закрилося понад 685 тисяч.

Як видно з рис. 1, протягом трьох років співвідношення кількості відкритих і закритих фопів було збалансованим. З січня 2025 року спостерігається значне погіршення ситуації, яке експерти передусім пов'язують з податковим та бюрократичним тиском, який не можуть переважити навіть кредитні та грантові можливості, які надає держава та донори.

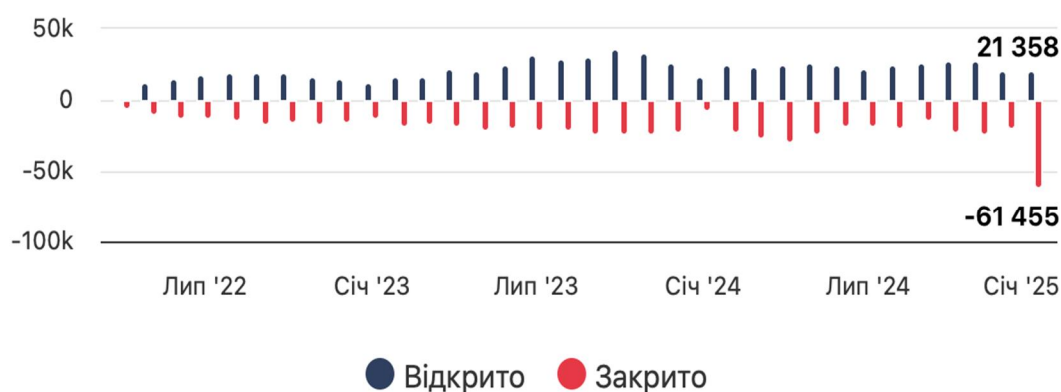

Рис. 1 Динаміка відкриття і закриття ФОПів в Україні, 2022-2025 рр.

Джерело: Опендатабот [13]

З 2023 року суттєво змінився гендерний розподіл новостворених ФОПів (рис.2).

Рис. 2 Гендерний розподіл новостворених фопів, 2017-2024 рр.

Джерело: Опендатабот [13]

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

Воєнні дії та необхідність проведення мобілізаційних заходів стали стимулом для жінок відкривати власну справу, їх частка серед підприємців з 2022 по 2024 роки зросла з 40% до 61% відсотків. Враховуючи безпекові питання, найактивнішою підприємницька діяльність щодо відкриття нової справи була у Києві, на Дніпропетровщині та Львівщині.

Абсолютна більшість новостворених ФОПів за час повномасштабного вторгнення відкрились у сфері роздрібної торгівлі - 214,2 тисяч (28, 1%), ІТ – 69,5 тисяч (9,1%) та оптової торгівлі – 54,6 тисяч (7,2 %) (рис.3). Як зазначають фахівці, занепокоєння викликає саме галузь ІТ, адже до війни щомісяця реєструвалося вдвічі більше ФОПів.

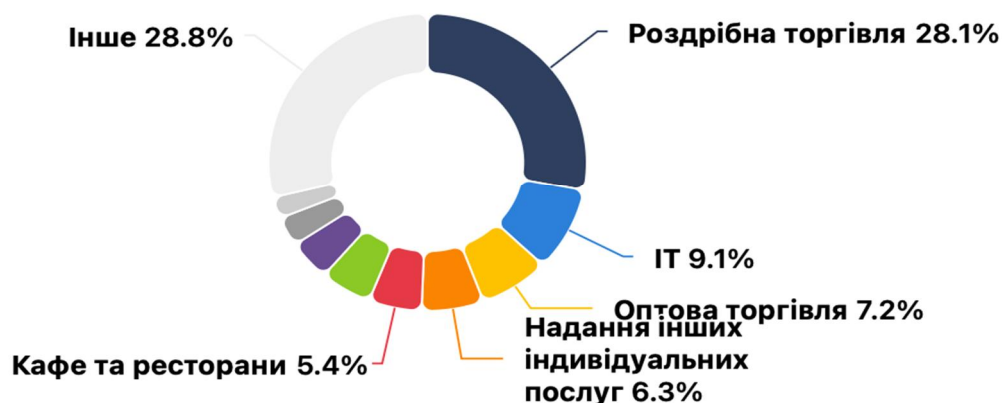

Рис. Основні сфери діяльності нових фопів, березень 2022-січень 2025рр.

Джерело: Опендатабот [13].

Роздрібна торгівля забезпечує першочергові потреби населення, оптова торгівля – живить бізнес, виробництво, оборонну промисловість. Жвава активність у даних галузях свідчить зокрема про відновлення та/або побудову нових ланцюжків постачання, здатність економіки виживати та відновлюватись в умовах війни[6]. Зацікавленість підприємців у ІТ секторі пояснюється потребою у продовженні цифровізації цивільної та воєнної сфери: від дистанційного навчання, онлайн консультацій лікарів, «Дії» до

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

цифрового документообігу у війську та систем навігації дронів та засобів протиповітряної оборони.

У дослідженні 2024 року Длігач А. та Ставицький А. висувають 9 гіпотез щодо факторів, які найбільше впливають на стійкість малих і середніх підприємств в умовах війни (табл. 2).

Таблиця 2

Аналіз гіпотез щодо факторів, які впливають на стійкість малих і середніх підприємств в Україні під час війни

№	Гіпотеза	Вплив
1	Існують відмінності у стійкості малих та середніх підприємств залежно від того, чи очолює компанію чоловік чи жінка.	суттєвий
2	Існує статистично значуща різниця у здатності підтримувати плинність кадрів та персонал залежно від зрілості компанії.	суттєвий
3	Стойкість компанії протягом періоду повномасштабного вторгнення значно залежить від її місцезнаходження (регіон України).	не виявлено
4	Погляди компаній на майбутнє значно відрізняються залежно від їх місцезнаходження (регіон України).	суттєвий
5	Стойкість компанії у військовій ситуації значно варіюється залежно від рівня інтернаціоналізації.	суттєвий
6	Потреба у фінансовій допомозі значно варіюється залежно від рівня інтернаціоналізації.	суттєвий
7	Обсяг інвестицій значно варіюється залежно від рівня інтернаціоналізації компанії.	суттєвий
8	Стойкість компанії значно варіюється залежно від того, чи була її діяльність призупинена протягом періоду повномасштабного вторгнення.	суттєвий
9	Потреба в додаткових ресурсах значно відрізняється серед компаній з різним рівнем обороту та видами оподаткування.	суттєвий

Джерело: складено авторами на основі [9].

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

Таким чином на стійкість бізнесу майже не впливає його місцезнаходження, інші фактори варто враховувати при розробці стратегій розвитку підприємств та при формуванні політик та антикризових заходів на рівні держави.

Для комплексної оцінки підприємницького середовища України можна використовувати такі показники, як Індекс активності бізнесу та Індекс барометру бізнесу.

Індекс активності бізнесу – UBI (Ukrainian Business Index), UBI розраховує Advanter Group на основі опитувань. UBI демонструє активність бізнесу, його бажання нарощувати товарооборот, створювати робочі місця. Якщо показник нижче 50, це негативне очікування бізнесу від подальшого розвитку подій. Станом на березень загальне значення індексу становило 38,6 (37,5 у виробничій та 39 у невиробничій сфері), що показує спад в порівнянні з 2024 роком[14, 16].

Індекс барометру бізнесу – показник, що розраховується Торговельно-промисловою палатою на основі опитування її членів, відображає очікування змін у настроях бізнес середовища в наступному місяці в порівнянні з попереднім[15]. В квітні місяці знизився на 1,9 пункти і становив 11,6, що свідчить про песимізм серед підприємців та можливе згортання ділової активності.

Аналіз індексів дозволяє говорити про те, що проблеми, які демотивують підприємницьку спільноту нарастають і потребують вивчення.

Звіти Advanter Group з 2020 по 2025 рік, два томи досліджень Світового Банку «Україна: шлях фірм крізь війну» дають доволі розлогу картину викликів, які постали перед українським бізнесом[14, 16, 17]. Деякі з них породжені війною (воєнні дії та їх наслідки, перебої у енергопостачанні, недостатній споживчий попит, брак робочої сили, волатильність середовища, високі ціни на енергоресурси); деякі нею загострені (брак кваліфікованої робочої сили, бюрократичні перешкоди та податковий тиск, недостатнє або

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

обмежене фінансування). Smachylo V. проводить ґрунтовний компаративний аналіз галузевих досліджень, на основі якого розробляє карту проблем підприємців у 2023 році [3, р.18]. Карта налічує 18 квадрантів.

Опрацювавши роботи вітчизняних дослідників, звіти українських та міжнародних організацій, вважаємо за необхідне зробити акцент у статті на тих проблемах, які безпосередньо пов'язані з обмеженими фінансовими ресурсами. Зокрема, спираючись на останнє опитування Advanter Group виділимо наступні [16, с.48]:

- відсутність капіталу - 42,5% опитаних;
- недостатність кредитних коштів за програмою «5,7,9» - 18,7%;
- недоступність грантових програм - 11,5%;
- відсутність підтримки бізнесу на рівні громади - 10,3%;
- необхідність обладнання - 9.9%;
- відсутність необхідної підтримки на рівні України - 7,5%.

Представлені вище проблеми змусили 51,7 % опитаних власників бізнесу охарактеризувати фінансово-економічний стан підприємства як посередній, негативний або поганий, майже 23% відсотки з них вважають, що ситуація погіршиться або суттєво погіршиться. Середньозважений обсяг додаткових фінансових ресурсів, яких потребують опитані представники бізнесу складає 729611 дол США [16, с.23].

Вирішення проблеми вимагає розуміння основних джерел, з яких сьогодні український бізнес може отримати фінансування, це:

- власні кошти;
- банківські кредити;
- національні гранти;
- субсидії та дотації;
- міжнародна підтримка.

Оновлена стратегія “Стратегія відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації МСП на період до 2027» передбачає детальне

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

опрацювання проблем доступності кожного з джерел. Зокрема «Стратегічна ціль 1. Відновлення та полегшення процесу ведення бізнесу. Операційна ціль 1.1. Полегшення доступу до капіталу та ресурсів» передбачають вдосконалення кредитної програми «Доступні кредити 5-7-9», «єРобота», посилення нормативно-правової бази щодо краудфандингу, франчайзингу, лізингу, допомогу підприємцям у підготовці бізнес планів, роз'яснювальну роботу щодо роботи з кредиторами та інвесторами[18].

Міжнародна підтримка займає одне з ключових місць у оновленій «Стратегії», особливо в розрізі євроінтеграційних процесів мале та середнє підприємництво в Україні може отримати доступ до колосальних ресурсів ЄС:

- 1) дослідження та інновації: «Горизонт Європа», Європейська інноваційна рада, «Єврика»;
- 2) «Єдиний ринок»: Business Bridge, Enterprise Europe Network, Erasmus, Європейський тиждень МСП, Європейська платформа співробітництва кластерів;
- 3) регіональний розвиток та сусідство: EU4Business, програми Interreg;
- 4) європейські стратегічні інвестиції: програма «Цифрова Європа», LIFE, Європейський оборонний фонд;
- 5) люди, соціальна згуртованість та цінності: Erasmus +, програма “Creative Europe.

«Стратегія» узгоджена з Ukraine Facility та Планом України, оскільки євроінтеграційний вектор - це рух до нової якості, ефективності та фінансової стійкості українського підприємництва.

Висновки. Проведене дослідження дозволило глибше осмислити специфіку функціонування підприємництва в умовах воєнної економіки України, виявити головні проблеми, з якими стикаються мікро-, малі та середні підприємства, а також окреслити ключові напрями підтримки та розвитку бізнесу в кризовому середовищі.

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

Аналіз економічної ситуації засвідчив, що попри глибоку трансформацію бізнес-середовища, приватний сектор в Україні зберігає високу гнучкість, здатність до адаптації та інновацій. ММСП продовжують відігравати важливу роль у забезпеченні зайнятості, створенні доданої вартості та підтримці позитивної динаміки економічних процесів.

Особливої уваги заслуговує активізація жіночого підприємництва та позитивна динаміка податкових надходжень від ФОП навіть у воєнний період. Ці явища свідчать про наявність внутрішніх резервів економічної стійкості. Водночас поглиблення фінансово-економічних ризиків, нестача капіталу, обмежений доступ до кредитів і грантів, а також складнощі з обладнанням і підтримкою на місцевому рівні залишаються ключовими бар'єрами на шляху розвитку бізнесу.

У результаті дослідження було досягнуто поставленої мети — проаналізовано стан підприємництва в умовах війни, виявлено головні виклики, з'ясовано механізми підтримки бізнесу, а також обґрунтовано напрями підвищення економічної стійкості. Зокрема, перспективними є дії, спрямовані на посилення державних програм фінансування, спрощення регуляторного середовища, розвиток краудфандингу, активне залучення міжнародної допомоги та ефективну інтеграцію у програми ЄС.

Надалі доцільно продовжити дослідження в напрямі оцінки ефективності реалізації окремих програм підтримки ММСП, аналізу динаміки індексів бізнес-активності в контексті змін зовнішнього середовища, а також вивчення стратегії виживання підприємств у прифронтових та деокупованих регіонах.

Список використаних джерел

1. Левчинський, Д., Ступнікер, Г., Каширнікова, І., & Зозуля, Н. (2022). Підприємництво України в умовах воєнного стану. Економічний простір,

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

(181), 110-114. URL: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/181-19> (дата звернення 20.03.2025)

2. Audretsch D., Momtaz P. P., Motuzenko H., Vismara S. The economic costs of the Russia-Ukraine war: a synthetic control study of (lost) entrepreneurship. SSRN, March 2023. – 26 p. DOI:10.48550/arXiv.2303.02773 URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4378827 (дата звернення: 25.03.2025)

3. Smachylo, V. Impact of the War on Entrepreneurship in Ukraine. Studia I Analizy Nauk O Polityce, 2024, (1), 9–28.

URL: <https://doi.org/10.31743/sanp.17250> (дата звернення 20.04.2025)

4. Дацюк, А., Процак, К., & Городня, Т. (2024). Адаптація бізнесу в умовах війни. Економіка та суспільство, (67). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-8> (дата звернення 20.03.2025)

5. Білоус, С., & Бривус, А. (2024). Адаптація бізнес-стратегії підприємства до умов воєнного конфлікту. Економіка та суспільство, (61). URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/2144/2073/> (дата звернення 20.03.2025)

6. Коваленко, О., & Сосновська, М. (2025). Особливості економічної діяльності українського бізнесу в умовах війни. Молодий вчений, 1 (132), 169-176. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2025-1-132-6> (дата звернення 20.03.2025)

7. Мельник, Т. (2023). Український бізнес в умовах війни: сучасний стан, проблеми та шляхи їх вирішення. Journal of Innovations and Sustainability, 7(3), 07. URL: <https://doi.org/10.51599/is.2023.07.03.07>. (дата звернення 19.03.2025)

8. Мурована, Т. (2023). Вітчизняне підприємництво в умовах воєнного стану: основні тенденції та методи підтримки. Економіка та суспільство, (47). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-49> (дата звернення: 18.04.2025)

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

9. Dligach A. and Stavvytskyy A. Resilience Factors of Ukrainian Micro, Small, and Medium-Sized Business Economies 2024, 12(12), 319; URL: <https://doi.org/10.3390/economies12120319> (дата звернення 20.03.2025)

10. Brahina, Olha; Bondarchuk, Mariia Current state and priorities of post-war entrepreneurship development in Ukraine [Journal:] CES Working Papers [ISSN:] 2067-7693 [Volume:] 15 [Issue:] 2 [Year:] 2023 [Pages:] 147-172 URL: <https://www.econstor.eu/handle/10419/286696> (дата звернення: 18.04.2025)

11. Офіційний сайт Державної служби статистики України. Економічна статистика. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/nac_r.htm

12. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. Бюджет-2025 URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_of_2025-770

13. Тренди української фопономіки під час великої війни URL: <https://opendatabot.ua/analytics/foponomics-2024>

14. Оцінка впливу війни на мікро-, малі та середні підприємства в Україні. Київ: Програма розвитку ООН в Україні, 2024, 86 с. URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-04/undp-ua-smb-2024.pdf> (дата звернення 19.03.2025)

15. Барометр бізнесу. Щомісячне опитування бізнесу України/квітень 2025, #19 URL: <https://ucci.org.ua/barometr-biznesu/zvit-barometr-biznesu-za-kviten-2025> (дата звернення 19.03.2025)

16. Дослідження стану бізнесу в Україні, CED, Дія.Бізнес, Advanter, UNDP, V.1, 2025 URL: <https://drive.google.com/file/d/10PjD7qPRx5J2RQYafwh-fe2nVkXjKGu4/view> (дата звернення: 18.04.2025)

17. Ukraine: Firms through the War 2.0, The World Bank Group Finance, Competitiveness and Investment Global Practice Europe and Central Asia, November 13, 2024

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099061924125589588/pdf/P177312-246268e9-3fcc-406b-aa08-021aad774db2.pdf> (дата звернення: 18.04.2025)

18. Стратегія відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації МСП на період до 2027. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/821-2024-p#n14> (дата звернення: 18.04.2025)